

2019: Het Jaar van de

ook in de West-Betuwe valt nog veel te ontdekken

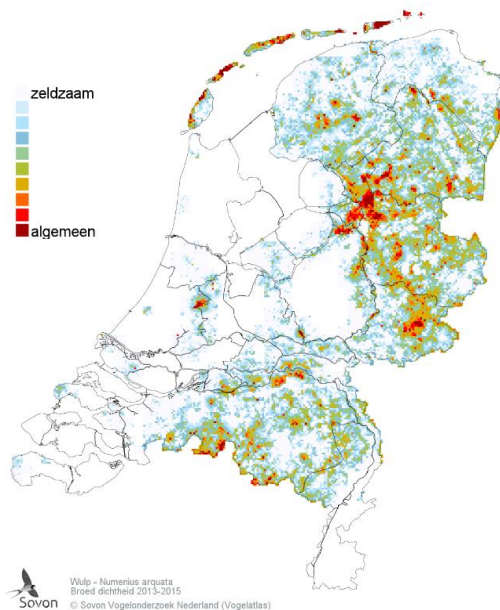
Jouke Altenburg m.m.v. Peter van Horssen

Wulpen in de knel

Met 'Het Jaar van ...' vragen Vogelbescherming & Sovon al een flink aantal jaren extra aandacht voor een soort waar onvoldoende van bekend is en/of die in de hoek zit waar de klappen vallen. Beide aspecten zijn op de Wulp van toepassing. Het is een schuwe steltloper die in lage dichtheden broedt. De meeste paren broeden in onherbergzame en dunbevolkte gebieden van Europees Rusland, Scandinavië en de hoger gelegen delen van het Verenigd Koninkrijk.

De wereldpopulatie nam in de afgelopen 15 jaar met maar liefst 20-30 % af (www.IUCN.org) en kreeg daarom in 2015 de status 'near threatened'. Die afname vond ook in Nederland plaats; hier heeft de soort als broedvogel de status 'kwetsbaar' (van Kleunen *et al.* 2016). Een dergelijke afname is snel voor een soort die meer dan 20 jaar oud kan worden (www.vogeltrekatlas.nl). Belangrijkste oorzaak: de reproductie is te gering om de jaarlijkse sterfte te compenseren. Dat wulpen om electorale redenen in Frankrijk geschoten mogen worden helpt natuurlijk niet echt. Hoe nijpend de situatie is blijkt wel uit het feit dat de wulp één van de negen steltlopersoorten is, waarvoor het recente Multi Species Action Plan is opgesteld (Leyrer *et al.* 2018).

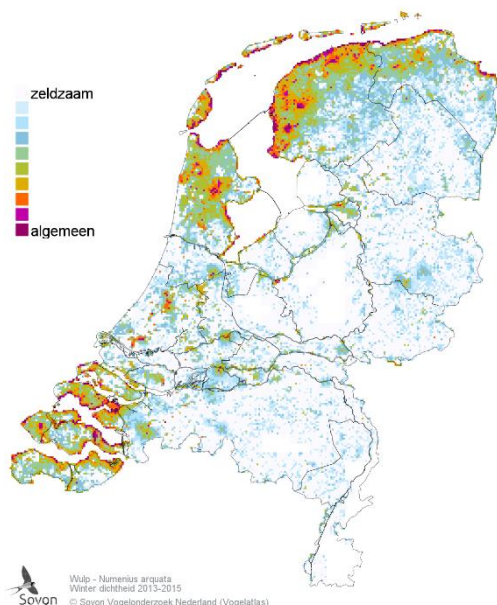
In het najaar van 2014 ontdekte ik de magie van het tellen van slaapplaatsen, o.a. van wulpen (zie Altenburg 2014). Dit vervolgartikel opent met de beschrijving van de veranderingen in het voorkomen van deze soort in de West-Betuwe over de periode 1982-2017 en een update met de gegevens voor 2018. Vervolgens komt het gebiedsgebruik door een gezenderde wulp aan bod. Voor zover mij bekend is dit een unicum voor het binnenland. Tot slot een resumé over de bijdragen die Betuwse vogelaars zouden kunnen leveren aan het Jaar van de Wulp (2019).

Figuur 1: Relatieve dichtheidskaart broedvogels 2013-2015 (Sovon, www.vogelatlas.nl)

Belang van Nederland

Als broedgebied is Nederland maar van gering belang voor de wulp: ca. 3900-4800 paren. Dat is slechts enkele procenten van de wereldpopulatie. Aan figuur 1 is te zien dat Wulpen slechts marginaal in de West-Betuwe broeden. Het belang van ons land als trek- en overwinteringsgebied is daarentegen enorm: bijna de helft van de wereldpopulatie maakt er op enig moment in de jaarcyclus gebruik van (Gerritsen 2018).

Figuur 2: Relatieve dichtheidskaart wintervogels 2013-2015 (Sovon, www.vogelatlas.nl)

Figuur 2 laat zien dat 's winters de grootste aantallen worden geteld in de Wadden, de Zeeuwse Delta en de kustprovincies. Maar ook in Drenthe, Twente, Noordwest-Overijssel en langs de Grote Rivieren kunnen behoorlijke aantallen voorkomen. Maar de kaart heeft je op het verkeerde been gezet wanneer je denkt dat de West-Betuwe niet van belang is voor de wulp. Drie series slaapplaatstellingen gaven over de afgelopen 35 jaar een opmerkelijk beeld te zien. Maar eerst een korte uitleg over de werkwijze.

Slaapplaatstellen, hoe werkt het?

Het aantrekkelijke van wulpen is dat ze buiten het broedseizoen 's avonds met elkaar slapen in een open gebied, waar ze goed om zich heen kunnen kijken en met de poten in het water kunnen staan. Dan zijn ze zo veilig mogelijk voor predatoren. Dat samen slapen is heel handig voor een telling, want overdag zoeken wulpen behoorlijk verspreid over een flink gebied naar voedsel.

In de nazomers van 2014 en 2015 raakte ik redelijk verslingerd aan dit slaapplaatstellen en wel in de Everdingerwaard. Het is echt een belevenis om op een mooie zomeravond een grote groep wulpen al roepend naar beneden te zien buitelen. Sindsdien probeer ik buiten het broedseizoen minimaal 1x per week een telling uit te voeren. Vanaf een uur voor zonsondergang tot zo'n drie kwartier erna worden de binnenvallende vogels zo nauwkeurig mogelijk geteld/geschat, conform de richtlijnen (Hornman *et al.* 2012). Indien mogelijk wordt de gehele groep met de telescoop 'per stuk nageteld'.

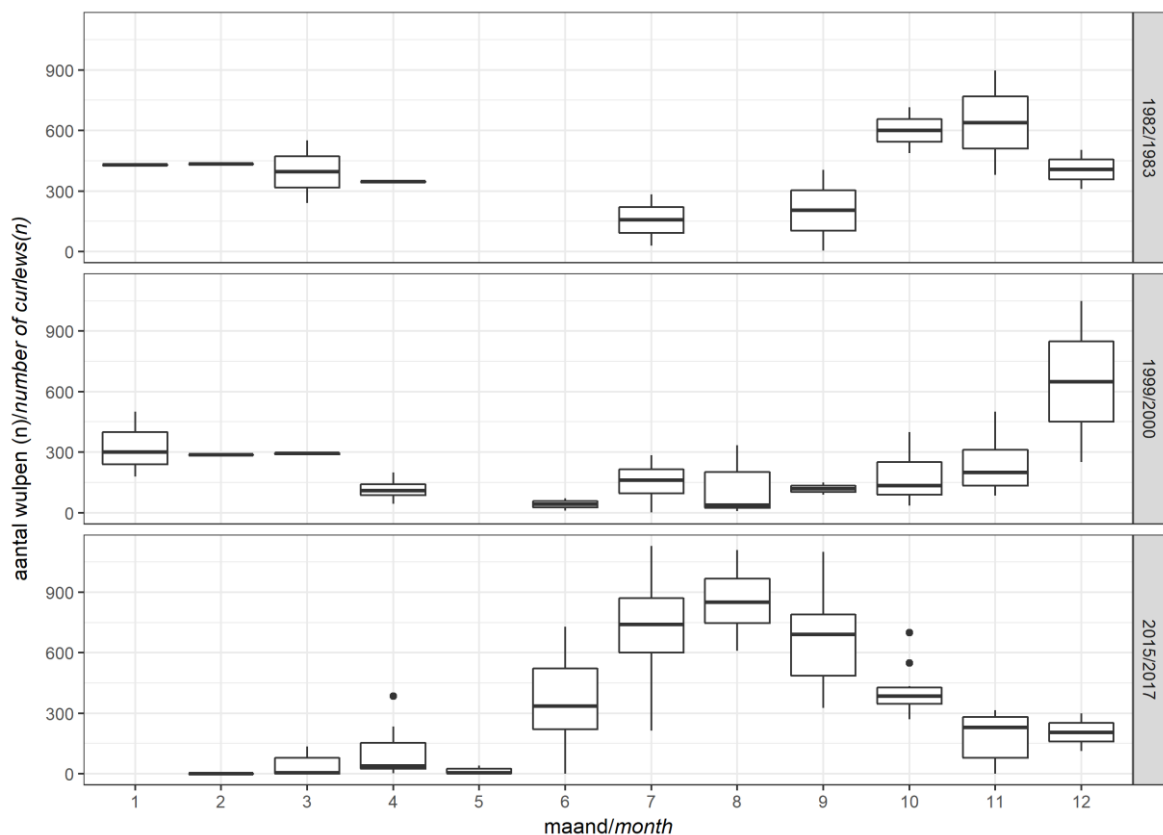
Ik was niet bepaald de eerste die gefascineerd raakte door slaapplaatstellingen: al 1982 en 1983 voerden tellers maandelijks wulpentellingen uit in de nabijgelegen Steenwaard, waarschijnlijk op instigatie van de toenmalige landelijke steltloperwerkgroep. Peter van Horssen deed het rond de eeuwwisseling (2000/2001) nog eens goed over door hetzelfde gebied een of meerdere avonden per maand te tellen. Na de herinrichting van de Lekuiterswaarden voor 'Ruimte voor de rivier' (1998-2006) veranderden de wulpen van locatie: niet de Steenwaard maar de Everdingerwaard werd hun favoriete slaapplaats in de regio.

In juli kunnen al grote aantallen ruiende wulpen in de West-Betuwe worden gezien, Everdingerwaard 14-7-2017.

Resultaten tellingen 1982-2017

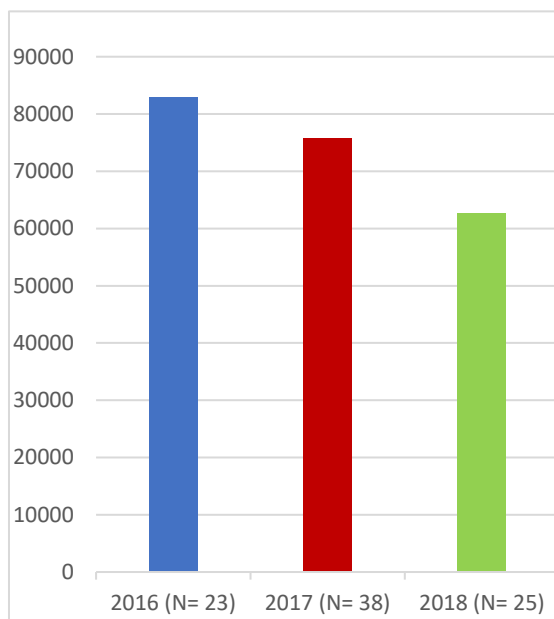
Over de drie telseries is in *Limosa* 91 /2 een wetenschappelijk artikel verschenen (Altenburg & van Horssen 2018). Samengevat komen de bevindingen erop neer dat het jaarlijkse *maximumaantal* dat in die 35 jaar is geteld eigenlijk weinig is veranderd: ca. 800 tot ruim 1000 wulpen. De *timing* van hun aanwezigheid is wel veranderd: de maximale aantallen worden niet meer in de winter geteld, maar direct na afloop van het broedseizoen (zie figuur 3). De functie van onze regio is daarmee ook gewijzigd: van overwinteringslocatie naar ruigebied. De vleugelrui is duidelijk op foto's van aanvliegende wulpengroepen te zien. De ruiperiode is een kwetsbare periode in een vogelleven. Omdat het verenpak onvolledig is, kost het bijvoorbeeld het vliegen meer energie. Ook is de energiebehoefte hoger voor de aanmaak van de nieuwe veren.

Figuur 3: Aantal wulpen per maand voor de drie onderzoeksperiodes, weergegeven als box-plots. De horizontale lijn staat voor de mediane (=middelste) waarde; de box geeft de 25 en 75% percentielen van de getelde aantallen in een maand aan. De verticale lijnen tonen de 10% en 90% percentielen. Bolletjes geven de resterende telresultaten weer. Maanden waarin niet is geteld zijn herkenbaar aan het ontbreken van een box plot. Databronnen: 1982/83 Sovon, 1999/2000 P. van Horssen, 2015-2017 J. Altenburg.

Resultaat tellingen 2018

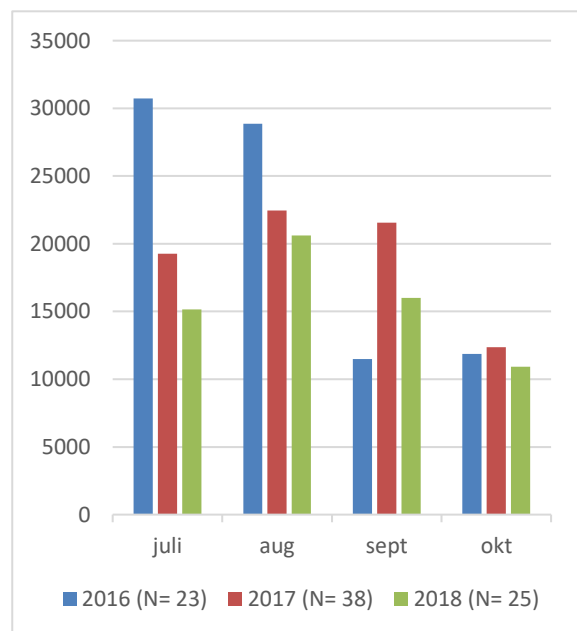
De kracht van tellingen zit in lange(re) tijdreeksen. De slaapplaatstellingen in de Everdingenwaard zijn daarom ook na de publicatie voortgezet. In 2018 werden 67 wulpenslaapplaatstellingen uitgevoerd, waarvan 25 tussen 1 juli en 1 november. Het hoogste aantal wulpen werd genoteerd op 20 augustus: zo'n 800 stuks. Dit maximum ligt in lijn met de voorgaande jaren. Maar een maximaal aantal heeft maar beperkte zeggingskracht wanneer je jaren wilt vergelijken. Een veel gebruikte werkwijze om het slaapplaatsgebruik tussen jaren te vergelijken is het schatten van het aantal 'overnachtingen'. Daarvoor wordt per maand het gemiddelde van de tellingen berekend en vervolgens vermenigvuldigd met het aantal dagen dat de betreffende maand telt. Voor een periode worden deze maandtotalen bij elkaar op geteld. [Zie voor details en varianten op deze werkwijze Hustings *et al.* p. 235-237 (1985)].

Figuur 4: Cumulatief aantal 'wulpovernachtingen' van 1 juli tot 1 november voor de jaren 2016 t/m 2018, op basis van slaapplaatstellingen (N= aantal tellingen) in de Everdingerwaard.

Figuur 4 geeft voor de maanden juli t/m oktober het gesommeerde aantal 'wulpovernachtingen' voor de jaren 2016 t/m 2018. Het totale aantal wulpovernachtingen van 2018 lag ca. 20 % lager dan het gemiddelde van de twee voorgaande jaren, die nog geen 10% van elkaar verschilden. Omdat het maximale aantal in dezelfde orde van grootte lag is dit een sterke indicatie dat de wulpen in 2018 korter in de regio zijn gebleven.

Figuur 5 laat zien dat in 2018 een veel lager aantal wulpovernachtingen voor de maand juli is berekend, dan in de voorgaande twee jaren. Het is verleidelijk dit verschil toe te schrijven aan de droge, hete zomerweer, waardoor het voedsel (o.a. wormen en emelten) door de harde bodem minder bereikbaar was voor de wulpensnavels. Maar zo'n oorzakelijk verband mag niet zomaar worden gelegd.

Figuur 5: Aantal wulpovernachtingen in de Everdingenwaard van 1 juli tot 1 november, geordend per maand voor de jaren 2016 t/m 2018 (N= aantal tellingen).

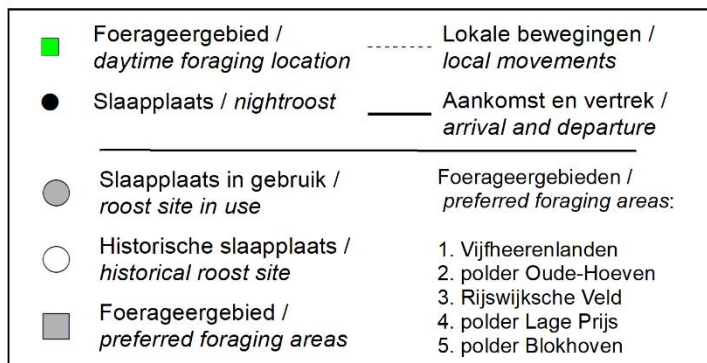
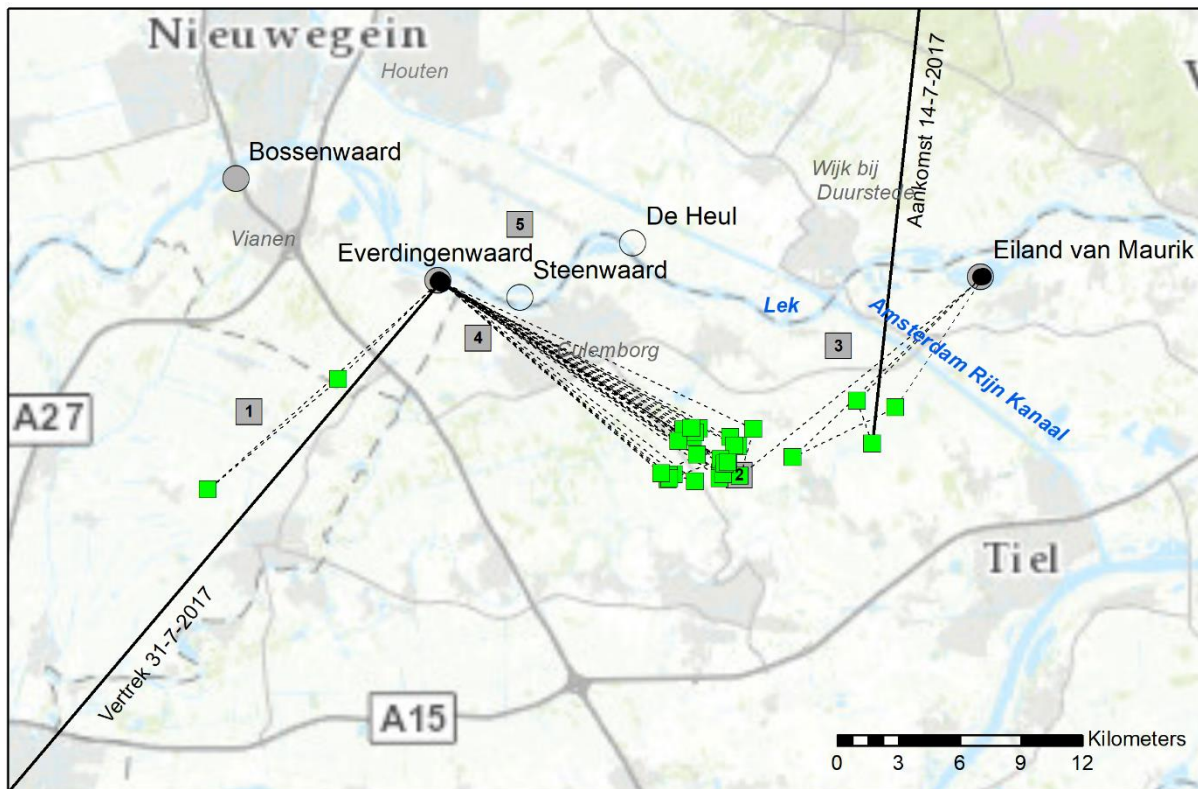
Een zenderwulp op bezoek!

Toevalligerwijs kwam ik in het najaar van 2017 in contact met de Franse wetenschapper Pierrick Bocher van de Universiteit van La Rochelle. Zijn groep doet onderzoek met dataloggers aan wulpen. Een datalogger is een gps-positiebepaler die op afstand moet worden uitgelezen. Een van de vogels had in de nazomer van 2017 ruim twee weken in de West-Betuwe gebivakkeerd. Bocher stuurde de lokale gegevens van deze in Rusland broedende vogel op (figuur 6).

De vogel overnachtte na aankomst op 14 juli tweemaal op het Eiland van Maurik. Uit historische bronnen is daar ook een wulpenlaapplaats bekend (van den Bergh *et al.* 1979). Ik heb helaas geen recentere telresultaten van deze locatie

kunnen vinden. Je ziet mooi op de kaart hoe de zendervogel op de meeste dagen rond de Regulieren naar voedsel zoekt en in de Everdingerwaard overnacht. Op 31 juli overbrugde de vogel in één etappe de ca. 1000 km naar La Rochelle, waar de data succesvol zijn uitgelezen.

De weergegeven lokale vliegroutes zijn indicatief: het zijn rechte lijnen tussen twee datapunten. Het kaartje roept bij mij wel de vraag op of het voorgenomen windmolenpark ten zuidwesten van Culemborg in de vliegroute tussen dit bekende wulpenfoerageergebied en de slaapplaats in de Everdingerwaard kan liggen. Daarom is het van belang in 2019 gericht de vliegroute en de omvang van deze wulpenlaaptrek in beeld te gaan brengen.

Figuur 6: Lokaal foerageer- en slaapplaatsgedrag van een gezenderde wulp van een Frans onderzoeksproject (<http://limitrack.univ-lr.fr/courlis/>), die tussen 14 en 31 juli 2017 aanwezig was in de West-Betuwe. Data ter beschikking gesteld door Dr. Pierick Bocher – CNRS Université de La Rochelle & LPO).

Doe je mee?

Op 'www.sovon.nl/nl/jaarvandewulp' staan activiteiten beschreven waaraan vrijwillige tellers deel kunnen nemen.

- a) Watervogeltellers in het binnenland wordt gevraagd de wulp als extra soort 'mee te nemen' bij hun maandelijkse tellingen.
- b) Bij die watervogeltellingen wordt het aantal wulpen mogelijk onderschat, omdat ze overdag in boerenland kunnen foerageren, waar minder wordt geteld (Kleefstra *et al.* 2009). Slaapplaats-tellingen kunnen die lacune mede ondervangen. Daarom vraagt Sovon vogelaars om slaapplaatsen op te sporen en er rond 20 juli, 7 september en 7 december 2019 te tellen. In de directe omgeving van ons werkgebied gaat het om b.v. het Eiland van Maurik. Belangstelling? Kijk op <http://portal.sovon.nl/portal/vacant/map/17> voor de vacante gebieden.

Specifiek voor de omgeving van Culemborg: wie heeft belangstelling om vooral in de periode vanaf eind juni tot begin november de foerageerlocaties rond de Regulieren te monitoren en de aanvliegrotes en -tijden naar de regionale slaapplaatsen vast te leggen? Met meerdere tellers zouden we op bepaalde avonden een tellinie kunnen formeren. Belangstelling? Laat het weten!

Dankwoord

Dr. Pierrick Bocher van de Universiteit van la Rochelle (Fr.) gaf toestemming voor het publiceren van de zenderdata. Ronald Janssen startte in 2013 met het tellen van slapende wulpen in de Everdingerwaard. Mario Huizinga en Paul van Veen namen bij gelegenheid tellingen voor me waar en zorgden daarmee voor de continuïteit van de telreeks in de Everdingerwaard. Lat but not least: het wulpenartikel in *Limosa* 91/2, dat de basis vormt van deze bijdrage, was mogelijk dankzij de samenwerking met Peter van Horssen. De figuren 3 en 6 zijn van zijn hand.

Bronvermelding

Altenburg J. (2014). Slaaplaatsstellen, een bijzonder opwekkende bezigheid. *Hak-al* 2014/3 Pp. 8-11. NVWC, Culemborg.

Altenburg J.F. & P. van Horssen (2018). Opvallende verandering in het maandelijks voorkomen van de Wulp op slaapplaatsen langs de Lek. *Limosa* 91/2 Pp. 61-70.

van den Bergh L.M.J., W.G. Gerritse, W.H.A. Hekking, P.G.M.J. Keij & F. Kuijk (1979). Vogels van de Grote Rivieren. Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren. Uitgeverij Het Spektrum, Utrecht / Antwerpen.

Gerritsen G.J. (2018). Wulp *Numenius arquata* Pp. 262-263 in *Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland*. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (1985). Handboek Vogelinventarisatie (Natuurbeheer in Nederland, 3). Pudoc/Vogelbescherming, Wageningen/Zeist.

Kleefstra R., E. van Winden & M. van Roomen (2009). Binnenlandse steltloperstellingen in Nederland: toelichting op gegevens van landelijke tellingen in oktober en november 2008. SOVON-informatierapport 2009/14.

Leyrer, J., D. Brown, G. Gerritsen, H. Hötter and R.

Ottvall (compilers) (2018). International Multispecies Action Plan for the Conservation of Breeding Waders in Wet Grassland Habitats in Europe (2018-2028). Report of Action A13 under the framework of Project LIFE EuroSAP (LIFE14 PRE/UK/002). NABU, RSPB, VBN and SOF.

van Kleunen A., R. Foppen & C. van Turnhout (2017). Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Websites

<http://limitrack.univ-lr.fr>
www.IUCN.org
www.sovon.nl/nl/jaarvandewulp
www.unep-aewa.org/sites/default/files/document/aewa_ec_i_wg1_inf_4_eu_imsap_bwwgh_2018-2028.pdf
www.vogelatlas.nl
www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/2019-jaar-van-de-wulp

